

1. Ilmiy tadqiqot ishining qisqacha annotatsiyasi

Chet tillar ta'limida lingvistik va ekstralingvistik omillar tadqiqi o'quvchilarning tilni o'rganish jarayonida qanday ichki (lingvistik) va tashqi (ekstralingvistik) omillar ta'sir ko'rsatishini aniqlashga qaratilgan. Ushbu omillar ta'lim jarayonining samaradorligini belgilaydi va o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini, motivatsiyasini va qobiliyatini shakllantiradi.

2. Muammo va uning dolzarbligi

1. Lingvistik omillar

Lingvistik omillar til o'rganish jarayonida tilning ichki tuzilishi va tabiati bilan bog'liq. Bular:

- **Fonetik va fonologik omillar:** O'rganilayotgan tilning fonetik tizimi, tovushlar va ulardagi farqlar o'quvchilar uchun qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Masalan, boshqa tillarga qaraganda, yangi tovushlarni o'rganish zarurati.
- **Morfologik va sintaktik omillar:** O'rganilayotgan tilning morfologiyasi (so'z yasash) va sintaksisi (jumla tuzish) murakkabligi o'quvchilarning tilni o'rganish jarayonini qiyinlashtirishi yoki yengillashtirishi mumkin. Masalan, o'zbek tilidagi so'z yasash qoidalari va nemis tilidagi sintaktik qoidalar o'rganish jarayoniga ta'sir qiladi.
- **Semantik omillar:** So'zlarning ma'nolari va ularning o'zgarishi o'quvchilarning tilni o'zlashtirishiga ta'sir qiladi. O'rganilayotgan til va ona tili o'rtasidagi semantik farqlar ba'zan murakkabliklar keltirib chiqarishi mumkin.

2. Ekstralingvistik omillar

Ekstralingvistik omillar o'rganish jarayoniga tashqi sharoitlar va faktorlardan iborat bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

- **Madaniyat:** O'rganilayotgan til bilan bog'liq madaniy elementlar, an'analar, urf-odatlar va ijtimoiy kontekstlar o'rganish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Madaniyatni o'rganish tilni chuqurroq tushunishga yordam beradi.
- **Ijtimoiy omillar:** O'quvchilar o'qiyotgan muhit, o'qituvchilar, tengdoshlari va oilaviy qo'llab-quvvatlash kabi ijtimoiy faktorlar til o'rganishga ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy muhit motivatsiyani oshirishi yoki kamaytirishi mumkin.
- **Psixologik omillar:** O'quvchilarning shaxsiy xususiyatlari, motivatsiyasi, o'z-o'zini baholashi va o'rganish uslublari til o'rganish jarayonida ahamiyatlidir. Misol uchun, o'quvchining qiziqishi va o'ziga bo'lgan ishonchi tilni o'rganishda katta rol o'ynaydi.
- **Ekonomik omillar:** Ta'lim muassasalari, dasturlar, materiallar va o'qituvchilarning mavjudligi iqtisodiy sharoitga bog'liq bo'lishi mumkin. Ta'limga investitsiyalar o'quvchilarning ta'lim sifatini oshirishi mumkin.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Lingvistik va ekstralingvistik omillarni o‘rganish uchun quyidagi tadqiqot usullari qo‘llanilishi mumkin:

- **So‘rovnomalar:** O‘quvchilarning til o‘rganish jarayonidagi tajribalari, motivatsiyalari va ijtimoiy sharoitlari haqida ma’lumot olish uchun so‘rovnomalar o‘tkazish.
- **Intervyular:** O‘qituvchilar va o‘quvchilar bilan intervyular o‘tkazish orqali lingvistik va ekstralingvistik omillarni chuqurroq tushunish.
- **Tahlil:** O‘quv materiallari, o‘quv dasturlari va muvaffaqiyatli o‘rganish holatlarini tahlil qilish orqali omillarni o‘rganish.

3. Foydalaniladigan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mamatqulov X. A. Pedagoglarda xorijiy tillar bo‘yicha kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning axborot-metodik ta’minotini takomillashtirish. Ped.fan.b.fals.dok. ...diss. – Toshkent, 2017. – 190 b.
2. Bolibekova M.M. Kesim va gapning o‘zbek va ingliz tillaridagi lingvistik talqini. Filol.fan.b.fals.dok. ...diss. – Toshkent, 2019. – 158 b.
3. **Brown, H. D. (2007).** *Principles of Language Learning and Teaching.* Pearson Education.
4. **Nunan, D. (1991).** *Language Teaching Methodology.* Prentice Hall.
5. **Ellis, R. (1994).** *The Study of Second Language Acquisition.* Oxford University Press.
6. **Hinsz, H. (2012).** *Linguistische und extralinguistische Faktoren im Fremdsprachenunterricht.* In J. H. Seiler (Hrsg.), *Handbuch Fremdsprachenunterricht* (S. 123–145). Tübingen: Narr.
7. **Wolff, D. (2008).** *Fremdsprachenunterricht als interkultureller Prozess: Linguistische und extralinguistische Perspektiven.* In H. B. Koller & J. R. Wodak (Hrsg.), *Interkulturalität im Fremdsprachenunterricht* (S. 45–64). Berlin: Cornelsen.
8. **Brammerts, H. (1996).** *Das Konzept der Mehrsprachigkeit im Fremdsprachenunterricht.* Tübingen: Narr.

4. Ilmiy tadqiqot ishidan kutiladigan natija

Chet tillar ta’limida lingvistik va ekstralingvistik omillar tadqiqi o‘quvchilarning til o‘rganish jarayonini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu omillarni inobatga olish, ta’lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga va o‘quvchilarning muvaffaqiyatini oshirishga yordam beradi. Chet tillarni o‘qitishda bunday yondashuv, shuningdek, o‘qituvchilarga o‘quvchilarning ehtiyojlarini yanada yaxshiroq anglash va ta’lim jarayonini moslashtirish imkonini beradi.